

ADRIAN MAJURU

**MANUAL DE EXPLORARE URBANĂ
PENTRU ELEVI**

LITERA

București

Cuprins

I POVESTEA ORAȘULUI	4	Timpul și memoria alimentației urbane	76
Se naște un oraș la marginea Orientului.....	4	Tenisul de câmp.....	83
Orașul modern între Orient și Occident (1820–2020)	16	De la trăsură la automobil	84
București – stațiune balneo-climaterică	32	Cum au cucerit bicicletele orașul?.....	86
II ACASĂ ÎN BUCUREȘTI	40	La ștrand.....	87
Familia în timpul orașului.....	40	Vacanțe urbane	89
Clasa mijlocie. Istorie și comportament.....	41	Sporturi de iarnă.....	91
Părinți și copii în timpul orașului	42	V POVEȘTI URBANE.....	94
Tineri și bătrâni în aceeași istorie	44	Povestea ultimului duel din București (1898)	94
Intimitate și carieră: un echilibru greu de păstrat	47	Povestea fabricanților „Zamfirescu“	97
Oameni pe stradă.....	48	Mituri urbane	102
Animalul de companie la români.....	52	VI UN ASTĂZI PENTRU MĂINE	106
III ȘCOALA ÎN BUCUREȘTI.....	54	Bucureștiul anului 2000, imaginat în 1930	106
Adolescentul între familie și școală.....	54	Orașele fiecărui oraș	111
La primul examen cu viața.....	63	Mesajul anonim al orașelor.....	112
După bac... odinioară.....	65	Ludicul orașelor.....	114
Viața de student odinioară.....	67	Orașele: hărți în mișcare	115
Excursia didactică.....	70	VII SĂ CUNOAȘTEM ORAȘUL.....	118
IV UN VEHICUL PENTRU VIAȚĂ – BUCUREȘTII	72	VIII CRONOLOGIE	142
Atitudine și sensibilitate urbană: tehnici de echilibru afectiv.....	72	Bibliografie selectivă	154
		IERI ȘI AZI.....	161

Se naște un oraș la marginea Orientului...

La 20 septembrie 1459, principele Valahiei, Vlad Țepeș (Dracula, care a domnit în anii 1448 și 1456–1462), se afla în cetatea „Domniei Sale”, pe malul râului Dâmbovița, pentru a semna câteva documente de ordin intern. Unul dintre ele s-a păstrat până în zilele noastre și este sursa oficială din care izvorăște istoria Bucureștilor, fiind prima atestare documentară a orașului.

La vremea aceea, Bucureștiul era o reședință domnească sezonieră, căci capitala Valahiei era orașul Târgoviște, existent și astăzi, asemenea centrelor medievale ale celor două orașe, cuprinse în circuitul turistic.

Cum arăta centrul Bucureștilor între 1300 și 1500? În sectorul central al orașului, râul Dâmbovița forma spre sud un ostrov, iar brațul său era numit Dâmbovicioara. La nord de acest ostrov, Dâmbovița primea un afluent numit Bucureștioara. În acest spațiu se află acum Piața Unirii. Dâmbovicioara primea, la rândul ei, un mic afluent zis Gârlița, care izvora dintr-un lac adânc, Bălteț. Râul Dâmbovița

a inundat, până la mijlocul secolului al XIX-lea, întinse zone din vestul orașului, printre care mahalalele Izvor și Sfinții Apostoli. Gârlița se împreuna cu apele lacului Dudescu (după numele moșiilor primite de boierii Dudești în acele locuri), care se afla în vechea mahala a Dudeștilor, numită mai târziu Sfinții Apostoli.

Bucureștioara, lipsită de afluenți, avea însă un curs lung. Izvora dintr-un lac aflat în afara târgului și numit mai târziu Lacul Icoanei – astăzi, parcul Grădina Icoanei –, primea apoi apele unei bălți din zona Pieței C.A. Rosetti de azi, iar mai jos, spre mijlocul cursului său, forma un lac în spatele Spitalului Colțea de azi, care avea să poarte numele de Lacul Șuțului sau lacul de la Carvasara (vama de intrare în oraș). Bucureștioara se vărsa în Dâmbovița în aval de curtea domnească, înspre biserica Sf. Ioan cel Nou, astăzi înconjurată de câteva blocuri în Piața Unirii.

Lunca inundabilă și nelocuită a Dâmboviței era împrejmuită de gorgane – dealuri și platouri înalte ce fuseseră cândva vetre de sate. Cercetările arheologice din ultimii cincizeci de ani au dovedit existența lor, unele cu continuitate neîntreruptă din Evul Mediu timpuriu până azi, precum: Chitila, Mogoșoaia, Străulești, Pantelimon, Cernica, Cățelu, Popești-Leordeni, Bragadiru. Începând din 1950, acestei centuri de așezări, aflată la ceva distanță de actualul oraș, i-a urmat o altă centură de sate, azi dispărute și înglobate în urbe: Giulești, Giulești-Sârbi și Giulești-Țigănie, Costeasca, Grivița,

Bucureștiul în secolul al XVII-lea într-o reprezentare imaginară. Autorul plasează greșit orașul în Moldova.

O altă imagine imaginară a Bucureștilor secolului XVIII

Bucureștii Noi, Dămăroaia, Băneasa, Tei, Bordei, Floreasca, Plumbuita, Colentina, Titan, Cioplea, Dudești, Vitan-Bârzești, Crângași, Belvedere, Balta Albă, Șerban Vodă, Progresu, Lupeasca, Cotroceni, Militari, Roșu. Ele deveniseră deja comune suburbane în 1929, multe fiind astăzi cartiere.

Aceste sate de mici dimensiuni, adunate în lunca Dâmboviței, relativ apropiate unele de altele și având locuri comune de traversare a Dâmboviței – viitoarele „poduri“ (în sensul de drumuri), precum cel al Cilibiului, devenit mai târziu Calea Șerban Vodă, sau al Calicilor, numit în 1878 Calea Rahovei –, au organizat un târg sezonier. Acesta se desfășura în afara satelor, lângă Bucureștioara și Lacul Șuțului, în perioada cuprinsă între Moșii de Primăvară și Moșii de Toamnă, de unde și numele de Târgul Moșilor, apărut mai târziu. El a supraviețuit până în anii '50, și, de-a lungul istoriei Bucureștilor, a determinat, pe de o parte, creșterea demografică în întreaga regiune, iar pe de altă parte, a trezit interesul multor negustori de departe, din Balcani sau din Transilvania. Veniturile aduse principelui Valahiei de Târgul Moșilor au determinat autoritatea domnească să ridice, în secolul al XIV-lea, o mică fortificație în

apropiere, care, inițial, avea rolul de a apăra această aglomerare de sate din zona de mijloc a cursului Dâmboviței, precum și de a strânge taxele vamale pe mărfurile negustorilor străini veniți la târg. În vecinătatea Târgului Moșilor și a cetății devenite, o sută de ani mai târziu, reședință domnească, apare și Târgul Bucureștilor, populat de negustori, comercianți și liber-profesioniști care s-au statornicit în preajma fortificației.

Prima mahala a târgului a fost Sf. Gheorghe Vechi, care cuprindea zona locuită de negustori, meșteșugari și agricultori. Apoi, la vest de curtea domnească s-a format mahalaua Bălăceanului, un spațiu rezidențial al dregătorilor domnești și al familiilor de boieri aflați în slujba curții. Această mahala acoperea spațiul actual dintre Curtea Veche și Calea Victoriei. La apus de Calea Victoriei era mahalaua Trâmbițașilor, locuită de oștenii domnești și de familiile lor. Plasată între Magazinul Victoria de azi și râul Dâmbovița la sud, ea va deveni, după 1700, mahalaua Sf. Ioan cel Mare, după numele mănăstirii și al hanului aflate pe locul actual al Palatului CEC.

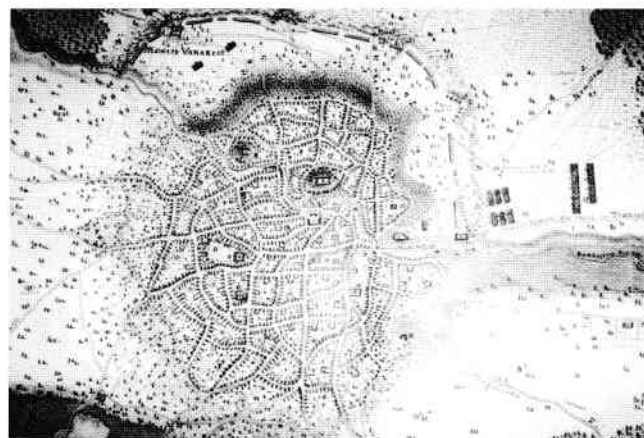
În jurul Târgului Bucureștilor apar treptat noi așezări satești, care vor deveni mahalale după 1600: a Săpunarilor și Scaunele, de carne și pește, la nord; Stelea, Udricani și Dobroteasa, spre est și sud-est; mahalaua Calicească, la sud de Dâmbovița, pe traseul actual al Căii Rahovei, dar rămasă mereu în afara orașului din pricina apariției altor așezări. Prima mahala urbană de aici a fost aceea a Postăvarilor, și i-a urmat, spre sud, dincolo de Dealul Mitropoliei, mahalaua Slobozia Domnească, destinată oamenilor liberi, în general străini. La apus de mahalaua Postăvarilor s-a format mahalaua Târnovului, numită, între 1650 și 1830, în alte trei feluri: Arhimandritului, Dudeștilor, și apoi Sfinții Apostoli.

Între 1650 și 1700 vor intra în spațiul târgului noi mahalale: Colțea, din jurul bisericii omonime ridicate de slugerul Colțea Doicescu; Sf. Gheorghe Nou, în jurul bisericii omonime, mahala ruptă din vechea mahala a târgului; Sf. Sava, la nord de Colțea, în zona Pieței Universității de astăzi; mahalaua Săringar, în zona Cercului Militar Național, și, la nord de ea, mahalaua Stejarului. La apus se găsea mahalaua Tabacilor, învecinată cu Lacul Cișmigiu, care se vărsa în Dâmbovița printr-un râu zis al Tabacilor. După 1650, pe locul ei se ridică mahalaua Popa Sterpul, devenită mai târziu Brezoianu, prelungită spre vest cu mahalaua Podului de Pământ, astăzi Calea Plevnei.

La sud de Dâmbovița, alături de mahalaua Slobozia Domnească, formată de-a lungul Podului Cilibiului, astăzi Calea Șerban Vodă, s-a aflat mahalaua Sf. Troiță, al cărei nume s-a schimbat repede în Radu Vodă, după numele mănăstirii; spre sud, către strada actuală a Lânăriei, se afla satul Broșteni. În estul orașului, pe malul nordic al Dâmboviței, existau deja mahalale negustorești precum Sf. Vineri, Răzvan, Sf. Ioan Nou, Olteni, Sârbi, precum și mahalaua Armenească.

Un desen dedicat legendei întemeietorului Bucureștilor, ciobanul Bucur, în viziunea lui G.Venrich
Autorul desenului plasează legenda pe colina Radu Vodă.

Bucureștii în vremea lui Vodă Mavrogheni, la final de secol XVIII. Se poate observa explozia orașului spre nord. Nordul este poziționat aici spre sud.

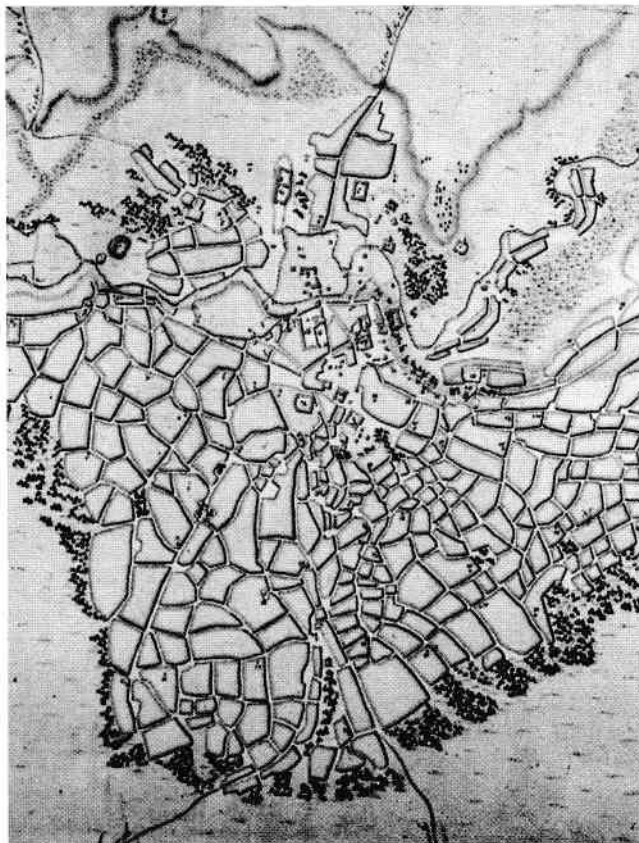
În perioada 1700–1800, Bucureștii își dublează suprafața, printre altele și datorită mulțimii de negustori care se așază la periferia sa. Astfel, spre nordul orașului apar mahalalele Biserica Enei și Kretzulescu, care se prelungesc cu Amzei și Sfinții Voievozi. Apoi, spre nord-est apare mahalaua Batiștei, urmată de noile mahalale Schitul Darvari, Dichiu, Pitar Moș, Popa Chițu, Tîrchilești etc. În estul orașului răsar multe mahalale negustorești, precum Lucaci, Sf. Ștefan, Mântuleasa, Negustori, Precupeții Vechi și Noi, Delea Veche și Nouă, Popa Soare, Popa Nan, Vergului, Oborul Vechi etc.

În partea de sud a Târgului Bucureștilor iau naștere alte așezări, care se transformă, în scurt timp, în cartiere, precum cea a Antimului, continuată de Schitul Maicilor. La sud de Slobozia Domnească și mahalaua Broșteni s-a format mahalaua Cărmidarii de Jos, prelungită de mahalaua Manu Cavafu și Apostol. Mahalaua Vlădichii, aflată în spatele Dealului Mitropoliei, se continua spre nord cu Sf. Ilie – Rahova. În vestul orașului, alături de mahalaua Izvor, se desfășurau așezări mai mari, precum Mihai Vodă și Spirea din Deal, dar și micile aglomerări de pe Dealul Cotroceni, Sf. Elefterie

Vechi sau Dealul Grozăveștilor. Începând cu anii 1830–1831, modernizarea Bucureștilor va pune stavilă proliferării mahalalelor în zona centrală. Multe dintre vechile cartiere ale târgului dispar în vastele proiecte edilitare ce vor prinde contur îndeosebi începând cu anul 1860.

Dacă ne referim strict la perioada în discuție, termenul de *mahalla*, venit pe filieră turcă și folosit în anii premergători formării Bucureștilor, semnifică exclusiv un cartier, indiferent dacă era de la periferie sau amplasat central; nu făcea trimitere doar la zonele marginase. Această distincție se va face în secolul al XIX-lea, pe fondul preluării elementelor de viață urbană occidentală, când mahalalele din centrul orașului dispar în noul spațiu cosmopolit. Acest corp urban unitar și omogen va fi înconjurat în continuare de zonele rămase ancorate într-un status premodern, din punctul de vedere al normelor de conviețuire și al ambientului, lucru care a determinat atribuirea sintagmei de „mahala” exclusiv acestor regiuni marginase. Din acest moment, termenii de „mahala” și „mahalagiu” – în sensul de „locuitor al mahalalei” – vor avea atât semnificația de periferie, respectiv locuitor al periferiei, cât și, prin extindere, pe aceea de comportament periferic, în totală contradicție cu centrul modernizat.

Etimologic, cuvântul „mahala” înseamnă „periferie, suburbie” și, potrivit reputatului filolog Alexandru Ciorănescu, acest cuvânt își are originea și sensul în cuvântul arab *mahalle*. Au existat o succesiune de mahalale care, între anii 1830–1900, au dispărut ca urmare a absorbirii lor de către oraș. După 1930, vechile suburbii dispar aproape în întregime, locul mahalalelor fiind preluat de comunele suburbane al căror nou statut a presupus o situație tranzitorie de la sat către oraș, poziție în care s-au aflat de veacuri predecesoarele lor – mahalalele.

Un plan rusesc al Bucureștilor, realizat în anul 1780. Și aici nordul orașului este poziționat la sud

În lunga sa evoluție spre urbanizare, mahalaua a reprezentat întotdeauna un microcosmos pre-urban. „Preurban” aici are sensul de spațiu aflat într-o etapă anterioară includerii sale în sfera unui oraș. Mahalaua ca așezare sătească a avut variate contexte favorabile, care i-au permis constituirea. În cazul celor mai vechi, apropierea de curtea domnească păzită de garnizoane, lucru care le-ar fi asigurat, la nevoie, protecție pe termen lung, a fost un factor determinant în evoluția lor. În afara zidurilor cetății apar, așadar, primele mahalale, unde vor avea reședințe temporare, iar apoi permanente, o seamă de boieri și dregători de la curte. Alături de aceștia mai locuiau soldații garnizoanei și negustorii care deserveau reședința domnească și satele învecinate. Dincolo de aceste spații cosmopolite primare, s-au conturat mici așezări de

Vedere din preajma Bucureștilor în prima parte a secolului al XIX-lea

plugari, meseriași, meșteri, neguțători de tot felul, care au format mahalalele mărginașe. Acestea, cel puțin pentru început, s-au dezvoltat pe vetrele vechilor sate care se găseau aici. Altele au apărut spontan, ca urmare a creșterii demografice sau a nevoii unor meserii pentru aprovizionarea micului târg domnesc. Apariția noilor așezări sătești a fost posibilă în general prin îngăduința domnitorului, pe domeniul domnesc, sau a boierilor (nobililor), pe proprietățile lor, îndeosebi în jurul bisericilor ridicate de proprietari domeniului.

În interiorul acestor mici așezări, unele neavând mai mult de douăzeci de case, s-a conturat la scară redusă o ierarhizare socială și profesională. Astfel, existau două categorii de locuitori: cei de pe ulița principală și ceilalți, din afara ei. Acest model este tipic pentru așezările sătești mai mari. Pe ulițele principale care străbăteau mahalaua și o legau de alte mahalale, locuiau boierii, funcționarii domnești, preoții și dascălii bisericilor, meseriași și negustorii mai înstăriți. Această structură a rămas neschimbată în resorturile mentale ale Bucureștiului modern din secolele al XIX-lea

și XX, structură existentă chiar și în actualele cartiere de blocuri muncitorești, numite popular „cartiere-dormitor”. Pe bulevardele mari care străbat cartierele sunt locuitori mai bine plasați social și profesional decât cei aflați în blocurile de pe străduțele înghesuite ce compun cartierul. Deși este mai mult o realitate existentă în imaginarul colectiv, ea se concretizează prin simpla dorință a celui din margine de a ajunge pe strada centrală, mai bine plasată, lucru care presupune și un statut schimbat în cadrul cartierului.

Mahalalele reprezentau comunități aproape închise, „comunicarea cu exteriorul, cu celelalte comunități fiind destul de redusă. Rareori membrii acestor comunități părăseau spațiul cunoscut al mahalalelor pentru a se aventura în zone necunoscute ale Bucureștilor”.¹

Această realitate s-a perpetuat și în modernitate. În anii '70, mulți mahalagii din zone periferice, precum cartierele Rahova sau Ferentari, având o vârstă onorabilă de peste 60 de ani, nu văzuseră niciodată Parcul Cișmigiu din centrul orașului, datând de peste 150 de ani.

Cartierul a preluat la un nivel redus, adesea imitativ și simplist, palierele de civilizație suburbană: cârciuma, șezătoarea din fața blocurilor, unde toți își etalează noua pereche de blugi, de pantofi, câinii de casă etc. Toți vor prefera șoseaua centrală a cartierului pentru această etalare, lucru care se poate vedea lesne în serile de sâmbătă și duminică.

Șezătoarea din fața blocurilor are precedentul intrat deja în folclor prin cazul mahalalei Scaune, aflată cândva în spatele Spitalului Colțea din centrul orașului. Aici, timp de generații, locuitorii străzii Scaune petreceau cu toții seară de seară la poarta unui vecin, consumând cafele și narghilele, până la lăsarea întinericului.²

Bucureștiul ca populație

Din secolul al XVIII-lea până în 1830, „orașul București a avut o populație densă, dar fluctuantă. Din izvoarele narative și documente rezultă că, de la 30 000 de locuitori cât trebuie să fi avut Bucureștii pe vremea lui Constantin Brâncoveanu (1688–1714), populația a crescut spre 1750, în ciuda epidemiilor, calamităților și războaielor din această epocă”³, până la aproximativ 40 000. Referitor la finalul secolului al XVIII-lea, în însemnările unor călători străini se fac referiri la ritmul de creștere demografică, fiind consemnată și fluctuația excesivă în rândul populației de la marginea orașului. În jurul anului 1789, Bucureștii au avut circa 88 000 de locuitori.⁴

În 1798, izvoarele istorice susțin că Bucureștiul ar fi avut cca 30 030 de locuitori stabili (flotanții nu sunt luați în calcul). Luând în considerare și numărul orașenilor flotanți, în 1800, Bucureștiul avea cca 50 000 de locuitori.⁵ Pentru perioada cuprinsă între 1750 și 1830, relațiile privitoare la populația orașului sunt destul de contradictorii. După Karacsay, orașul avea în anul 1790 maximum 60 000 de locuitori. Hugas Ingigian, pe de o parte, și italianul Leonardo Panzini, pe de altă parte, socoteau că, între anii 1780–1785, în București existau aproximativ 50 000 respectiv, 20 000 de locuitori. În 1810, Batthyány atribuia Bucureștilor „o populație mai mare de 80 000 de locuitori”. Tot referitor la anul 1810, Clarke aprecia la aceeași cifră populația orașului. Aubert, referindu-se la anul 1807, aprecia populația orașului la cca 60 000–80 000 de locuitori; aceeași cifră a menționat-o și Lagarde pentru anul 1813. MacDonald Kinneir aprecia că populația orașului în 1813 se ridica la 100 000 de locuitori; în 1815, Recordon estima o cifră de 80 000. Legat de anul 1820, avem mai multe date: Iakovenko, de la consulatul rusesc, aprecia

populația orașului la cca 80 000 de locuitori, iar Sophie Johnson, la 60 000. În jurul anului 1821, în opinia consulului prusac Ludwig Kreuchely, Bucureștiul avea cca 100 000 de locuitori, cifră pe care nu o socotește exagerată. La fel și generalul Langeron, când se referea la anul 1824. Potrivit lui Nicolae Iorga, Bucureștiul avea, în anul 1831, 58 792 locuitori stabili și 10 000 de flotanți. Dacă ar fi să facem o medie generală a acestor date, Bucureștiul a avut în permanență o populație de peste 50 000 de locuitori. Destul de mult, față de orașele din Ardeal. De exemplu, Brașovul avea în 1790 cca 17 792 locuitori. Budapesta, în 1787, avea 50 829 de locuitori. „Orașele de mână a doua ale Moldovei și Țării Românești par a fi mai populate decât cele dintâi din Ardeal”⁶ este de părere Dan Berindei.

Potrivit lui Daniel Philippide, Brașovul „nu avea nici jumătate cât Iași”⁷. Atena, Sofia și Belgradul înregistrau în perioada 1820–1830 sub 20 000 de locuitori.

Populația orașului a crescut constant în epoca modernă, îndeosebi după 1830. În 1831, Bucureștii numărau 58 794 locuitori; în 1859, 121 734 locuitori; în 1878, 177 646 locuitori; în 1889, 184 488 locuitori; în 1894, 232 009 locuitori; în 1899, 282 071 locuitori; în 1912, 341 321 locuitori; în 1930, 639 040 locuitori; în 1941, 992 536 locuitori; în 1948, 1 041 807 locuitori; în 1956, 1 236 908 locuitori; în 1957, 1 201 713 locuitori; în 1958, 1 215 313 locuitori; în 1959, 1 218 175 locuitori; în 1960, 1 225 507 locuitori; în 1961, 1 229 135 locuitori; în 1962, 1 226 033 locuitori; în 1963, 1 359 970 locuitori.⁸

În ianuarie 2001, în București erau înregistrați 1 996 612 locuitori stabili, dintre care 935 131 bărbați și 1 061 481 femei. Densitatea medie era de 8 757, 07 locuitori pe km². În anul 2008, capitala

României avea 2 021 000 locuitori. Această cifră reprezenta 9% din totalul populației României și aproximativ 15% din totalul populației urbane a țării. În acest sens, capitala României era al treilea oraș din zona Balcanilor în ceea ce privește numărul de locuitori, după Istanbul și Atena.

Diversitatea etnică a Bucureștilor

Componenta etnică a Bucureștilor începând cu 1800 a fost foarte variată. Alături de moldoveni și transilvăneni (aceștia din urmă, în 1815, reprezentau pentru București cca 4 056 de familii), se aflau și foarte mulți străini. Astfel, numeroase erau coloniile de aromâni și slavi de sud (2 232 familii, în jurul anului 1815, în preajma orașului), de armeni (258 capi de familie, în 1820, numai pentru mahalaua Podul Mogoșoaia) și de evrei. De subliniat faptul că, în București, începând cu secolele al XVI-lea și al XVII-lea, apar mahalalele Olteni și Moldoveni alături de așezarea Băraților unguri.

În mai 1824, Clausewitz considera că, dintre cei 80 000 de locuitori ai orașului, 6 000 erau evrei, iar 4 000, germani. Germanii, în anul 1793, erau în număr de 4 000. Mai puțin numeroase erau comunitățile de albanezi, turci, ruși lipoveni, italieni, francezi, englezi și polonezi, apoi austrieci și unguri. Numărul lor va crește considerabil după 1830. Se înregistra, însă, un număr foarte mare de robi țigani, care locuiau în sălașe aflate în general dincolo de barierele orașului, și de aceea nu apar, în 1900, ca locuitori ai orașului.⁹

Referitor la secolul al XVII-lea, aflăm în București mahalalele Sârbi și Armenească, alături de câteva Țigăanii foarte populate, de la periferia târgului.

Prima statistică completă a Bucureștilor datează din 1898–1899, când au fost înregistrați

3 698 de albanezi capi de familie. Albanezii formau pe atunci cel mai numeros grup balcanic din București. Bulgarii erau reprezentați de 938 capi de familie, grecii, de 1 358 capi de familie, sârbii, de 308, și turcii, de 245. Această situație se explică prin revenirea în țările de origine a unor grupuri numeroase, după constituirea statelor balcanice independente. La începutul secolului XX, Albania nu exista, însă, după 1913, s-a constatat o diminuare considerabilă a comunităților de albanezi din orașele românești, pe fondul plecării acestora în tânăra lor patrie balcanică.¹⁰

Lucrul acesta este dovedit de recensământul din 21 februarie 1956, când, din totalul de 1 291 141 locuitori ai Bucureștilor, 780 erau bulgari, 733, turci, 518, sârbi, croați și sloveni, și 74, tătari. Albanezii făceau parte din cele 10 464 de la „alte naționalități“. Printre acestea, în 1956, se numărau în București 44 209 evrei, 11 716 maghiari, 5 464 germani, 2 229 ruși, numai 994 țigani, 709 cehi, 448 ucraineni, ruteni, huțani și 124 slovaci.¹¹

În ceea ce privește componenta socială și profesională a orașului București, numeroase surse moderne stau mărturie că la începutul secolului al XIX-lea existau în București aproape 1 500 de meșteșugari cu prăvălii în care își expuneau mărfurile.¹² Prima statistică detaliată este aceea din decembrie 1831. Atunci se aflau în București 10 801 bărbați aparținând clasei mijlocii, față de 615 boieri, 256 preoți și 137 călugări. Împreună cu familiile lor, formau clasa de mijloc, care ajungea astfel la 38 523 locuitori, față de 2 598, reprezentând numărul de boieri, și 1 252, reprezentând numărul de clerici. Clasei de mijloc i se adaugă numărul considerabil de 7 981 de slugi, slujnice și copiii acestora. În statistica din 1832, „clasa de mijloc“ se ridica la 46 406 din totalul de 72 595 de locuitori ai orașului.¹³

A doua statistică completă a Bucureștilor este aceea din 1898 și 1899, publicată în anul 1900.¹⁴

În 1962, din totalul de 415 000 muncitori care locuiau în București, 228 097 lucrau în industrie; 50 921 lucrau în construcții; 7 665 lucrau în agricultură; 17 652 lucrau în transporturi; 6 076 lucrau în telecomunicații; 44 901 lucrau în circulația mărfurilor și 39 515 lucrau în gospodăria comună, de locuințe și „alte prestări de servicii neproductive“. Pe lângă aceștia, referitor la același an, în București locuiau 135 346 ingineri, tehnicieni și personal de specialitate; 6 211 funcționari; 13 076 personal de serviciu și 13 330 personal de pază și pompieri. O ultimă categorie de oameni ai muncii (raportându-ne la anul 1961) cuprinde domeniile: economic, 11 763 de persoane; juridic, 6 024; sănătate, 7 828; artă și cultură, 2 333; universitar-pedagogic, 13 251.¹⁵ Potrivit recensământului din anul 2008, populația Bucureștiului era structurată etnic astfel: români 96,9%, țigani 1,4%, unguri 0,3%, evrei, turci, chinezi și germani câte 0,1% pentru fiecare etnie, și apoi 0,1% pentru alte etnii. Ca și confesiuni, la aceeași dată, existau în București: 96,1% ortodocși, 1,2% catolici, 0,5% islamici, 0,4% greco-catolici și un procent consistent de 1,8% de alte confesiuni.

Dincolo de aceste scurte prezentări demografice se află vaste și variate fenomene istorice, sociale, culturale, antropologice care dau conținut spațiului periferic.

Administrația

La începutul formării sale, Târgul Bucureștilor a fost împărțit în două zone distincte, asemenea burgurilor europene contemporane: curtea domnească și împrejurimile cu suburbiile. Începând cu secolul al XVII-lea, în Târgul Bucureștilor apar două unități pe care le putem numi „administrative“, cel puțin din perspectiva afluenței economice și

comerciale. Este vorba de Târgul din Năuntru, format din zona curții domnești, și Târgul de Jos (Piața Sf. Anton de astăzi sau Piața de Flori de odinioară) cu Târgul de Sus, mai apoi, aflat pe viitoarea uliță a Lipscanilor, la capătul dinspre actuala Calea Victoriei. Acest din urmă târg va dispărea cu timpul, în cursul secolului al XVIII-lea, îndeosebi după tăierea Podului Mogoșoaiei de către Constantin Brâncoveanu. Cealaltă unitate administrativă a fost Târgul din Afară (al Moșilor), cu Oborul de vite și animale vii, aflat mereu în suburbiile estice, pe artera omonimă (astăzi Calea Moșilor).

În 1798, Bucureștiul a fost împărțit prima oară în cinci plăși care grupau 67 de cartiere. Mai jos urmează desfășurătorul acestei prime rânduielei administrative a Bucureștilor. În paranteză sunt trecute numărul de case prezente la acea dată în respectiva mahala.

Plasa Târgului – în centrul orașului, cu următoarele cartiere: Sf. Nicolae din Șelari (110), Sf. Gheorghe Vechi (335), Stelea (38), Hanul Sf. Gheorghe Nou (64), Hanul Colței (19), Hanul Șerban Vodă (19), Hanul Stavropoleos (28), Hanul Grecilor (33), Hanul Sf. Ioan cel Mare (24), Sf. Spiridon Vechi (33), Hanul Zlătari (16), Zlătari (2), Bălăceanu (130), Hanul Constantin Vodă (32), Scaune (89), Scaunele Pescarilor (56), Sf. Ioan Nou (76), Colțea (104), Răzvan (94), Biserica Doamnei (40), Scorțarul (44), Popa Hierea-Sibile (35), Sărindarul (30), Hanul Filipescului (12), Hanul lui Zamfir (12). În total 26 de mahalale și 1 682 de case.

Plasa Gorgan – în vestul orașului, având ca axă centrală Podul de Pământ (azi Calea Plevnei), cu suburbiile: Mihai Vodă (106), Gorgan (116), Podul de Pământ (73), Sf. Elefterie (79), Biserica Albă și Schitul (Maicilor) (102), Spirea din Deal (108), Popa Radu (165), Izvor (95), Stejar (43),

Res Moldovaeni (12), Schitul Măgureanu (42), Popa Tatu (58). În total 14 cartiere și 1 142 case.

Plasa Broșteni – în sudul orașului, având ca axă Podul Cilibiului, astăzi Calea Șerban Vodă și Bulevardul Dimitrie Cantemir, cu mahalalele: Staicu (96), Apostol (99), Căramidari (100), Foișor (120), Broșteni (96), Spiridon Nou (39), Vlădica (114), Popescu (155), Sfânta Ecaterina (93), Radu Vodă (25), Slobozia (89), Bărbătescu (35), Sârbii (78), Dobroteasa (102), Flămânda (59), Arhimandritul (59), Goleșcu (86), Domnița Bălașa (53). În total: 18 cartiere și 1 482 de case.

Plasa Târgului de Afară – în partea de vest a orașului, având ca axă de extindere spre est Podul Târgului de Afară (astăzi Calea Moșilor), cu suburbiile: Oltenii (56), Udricani (56), Mântuleasa (28), Popa Soare (64), Pantelimon (72), Iancu (62), Negustorii (34), Radu (Ceaș) (78), Târgu de Afară (25), Vergu (26), Olarii (64), Sf. Vineri (42), Lipșcani (49), Delea Nouă (74), Delea Veche (86), Popa Nan (90), Hagiului (57), Lucaci (62). În total: 18 cartiere și 608 case.

În sfârșit, **Plasa Podul Mogoșoaiei** – în nordul orașului, având ca axă centrală Podul Mogoșoaiei (astăzi Calea Victoriei), dar și Podul Colței sau al Târgoviștei (astăzi bulevardele Ion I.C. Brătianu, Nicolae Bălcescu și Lascăr Catargiu), cu mahalalele: Dichiu (82), Oțetarii (52), Popa Radu (72), Caimata (24), Biserica Dintr-o zi (23), Biserica Enei (24), Boteanu (39), Batiștea (53), Pitar Moș (78), Popa Cozma (121), Precupeții Vechi (105), Precupeții Noi (42), Silivestru (96), Popa Dârvași (76), Popa Ivașcu (82). În total: 16 cartiere și 1 092 case.

Odată cu Regulamentele Organice (1831–1832), plășile se transformă în „culori“, „văpșele“ sau „boiele“, și ele tot în număr de cinci. Plasa **Târgul** a devenit **Vopseaua de Roșu**, plasa **Podul**

Mogoșoaiei a devenit **Vopseaua de Galben**, plasa **Târgul de Afară** a devenit **Vopseaua de Albastru**, apoi, plasa **Gorganului**, **Vopseaua de Verde**, iar plasa **Broșteni**, **Vopseaua de Negru**.

Anul 1926 reprezintă o nouă etapă în istoria administrativă a orașului prin „Legea privind organizarea administrației comunale a orașului București“. Astfel, Culoarea de Roșu, vechea plasă a Târgului din Năuntru, este împărțită între celelalte sectoare. Apoi, culorilor li se atașează și o cifră. Cele patru sectoare au fost: Sectorul I Galben, Sectorul II Negru, Sectorul III Albastru și Sectorul IV Verde. În baza amintitei legi, se înființează și primăriile de sector care aveau statut juridic și erau conduse de un primar împreună cu un consiliu. Fiecare primărie dispunea de buget separat și de dreptul de a percepe taxe, impozite și contribuții de la locuitorii domiciliati pe teritoriul pe care îl administra.

Cele patru sectoare și primăriile lor vor preda ștafeta, în septembrie 1950, raioanelor (în număr de opt), care la rândul lor se vor preschimba în opt sectoare. Din august 1979, numărul sectoarelor se va restrânge de la opt la șase, prin comasarea Sectoarelor 1 cu 8 și 2 cu 3. Cele opt raioane care au apărut în septembrie 1950 au fost: „30 Decembrie“, devenit Sectorul 1; „1 Mai“, devenit Sectorul 2; „23 August“, devenit Sectorul 3, „Tudor Vladimirescu“, devenit Sectorul 4, „Nicolae Bălcescu“, devenit Sectorul 5, „V.I. Lenin“, devenit Sectorul 6, „16 Februarie“, devenit Sectorul 7, și „Grivița Roșie“, devenit Sectorul 8. În prezent, Sectorul 1 este format din fostele raioane „Grivița Roșie“ și „30 Decembrie“; Sectorul 2, din fostele raioane raioanele „1 Mai“ și „23 August“; apoi Sectorul 3, din fostul raion „Tudor Vladimirescu“, Sectorul 4, din fostul raion „Nicolae Bălcescu“; Sectorul 5 din fostul raion „V.I. Lenin“ și Sectorul 6, din fostul raion „16 Februarie“.

În partea finală a acestui capitol abordăm o serie de probleme legate de fenomenul evoluției Bucureștilor. Formele de relief au determinat o variată compartimentare a suburbiilor Târgului Bucureștilor pe parcursul dezvoltării sale, precum și o mare parte a tipurilor de locuire. Multe dintre suburbii, chiar și mahalalele populate din apropierea târgului, erau adesea izolate unele de altele prin vaste maidane (islazuri, mlaștini, lacuri și băltauri, grinduri, păduri) sau terenuri cultivate cu legume, viță-de-vie sau pomi fructiferi. Numele unor mahalale au păstrat astfel de trimiteri către o anumită particularitate a reliefului: Sf. Nicolae din Prund, Livedea Gospod, Izvor, Broșteni, Gorgani, Crângăși, Oțetari, Bătești, Stejarului, Salcia Trăsnită, Bate Pește, Fântâna Boului, Schitul Măgureanu, Spirea din Deal etc.

Longevitatea unor mahalale era legată îndeosebi de existența unei branșe meșteșugărești. Acest tip de mahalale au rezistat în timp ca suburbii profesionale ale unui oraș modern: Precupeții Vechi și Noi, Blănari, Băcani, Cojocari, Scaune (de la cele de Carne), Căramidari, Postăvari, Clopotari, Lipscani (de la lipscăniile de odinioară), Zarafi, Șepcari, Olari, Făinari, Orzari, Cavafi, Zlătari, Șelari, Scorțari etc. Alte mahalale și-au menținut numele datorită faptului că l-au preluat pe cel al bisericii din zonă, al hramului sau al ctitorului acesteia. Cât a rămas în picioare biserica a rezistat și numele mahalalei. Multe și-au schimbat însă denumirea, în evoluția lor, ori au fost asimilate de alte mahalale. Este vorba despre acele zone care au apărut pe arii vaste și au luat fie un toponim, fie un hidronim sau un eponim, ca în cazul mahalalei

Pod peste râul Dâmbovița traversat de un cupeu european, deși periferia era încă orientală. Imagine publicată de W. Wats, septembrie 1803, Londra.

Târnovului, devenită Arhimandritului, apoi Dudescului și, în final, Sfinții Apostoli.

Așadar, longevitatea lor este determinată de supraviețuirea în memoria colectivă a unei comunități profesionale, a unui monument impozant de pe cuprinsul ei, de pildă, bisericile, mănăstirile sau hanurile. Dispariția mahalalelor, ori mai degrabă a numelor lor originale, a fost influențată în special de dispariția unei comunități profesionale, a hanurilor (multe dintre ele dărmate în secolul al XIX-lea), dar și așezarea pe maidanele învecinate a altor meșteri specializați în diferite meșteșuguri. Astfel, de pildă, suburbia Grozăveștilor a purtat un timp numele de Căramidarii de Sus pentru a o deosebi de Căramidarii de Jos din zona Dealului Piscului.

Un alt factor de dispariție a unor mahalale sau a denumirii lor a fost intervenția domnească. Cea mai cunoscută mișcare în acest sens datează de la jumătatea secolului al XVII-lea, când tabacii de lângă Balta lui Dura Neguțătorul (Cișmigiul de astăzi) au fost mutați de domnie la sud de Dâmbovița. Pe locurile lor s-a format mahalaua Popa Sterpu, devenită apoi Brezoianu. Noua mahală a Tabacilor se va numi Broșteni, după dispariția acestei comunități din zonă. La fel s-a întâmplat cu mahalaua Calicilor, desființată de Constantin